

Het gele potlood

Jos van Hest

‘Ze gooiden snoepjes naar beneden. Handenvol. Vooral naar de kinderen die vooraan stonden. Die trokken ze voor. Natuurlijk omdat zij een uniform aanhadden. Maar dit kreeg ik tegen mijn kop. Het deed nog pijn ook.’

Als bewijs haalde Jan een snoepje uit zijn broekzak. Een plakkerig, oranje zuurtje in de vorm van een partje sinaasappel. ‘Ik kreeg het precies hier.’ Hij wees op zijn voorhoofd vlak boven zijn rechteroog. ‘Die Piet kon goed mikken.’ In zijn stem klonk iets goedkeurends.

‘Hij had je wel blind kunnen gooien!’ riep Mia. Ze bekeek het voorhoofd van haar broer nauwkeurig en streek met een natte wijsvinger over het vel boven zijn rechterwenkbrauw. ‘Ik voel niks. Je hebt geen gat.’

Corry had meer belangstelling voor het zuurtje. ‘Oranje!’ riep ze. ‘Ik dacht dat dat niet mocht. Je hebt het al in je mond gehad!’

Jan likte een paar keer aan het zuurtje, hield het toen Corry voor en vroeg: ‘Jij ook?’ Vliegensvlug stopte hij het weer in zijn zak.

Corry haalde haar neus op en draaide zich om. ‘Je mag helemaal niet in de stad komen,’ zei ze. ‘Ik ga het thuis zeggen.’

‘Dat doe je niet,’ zei Mia meteen. ‘Geen geklik.’

Mia was de oudste, en de oudste was de baas. Als Mia iets zei, gebeurde het. En als zij iets verbood, gebeurde het niet. ‘Geef dat snoepje aan Corry,’ zei ze tegen Jan. Met tegenzin haalde hij het zuurtje uit zijn broekzak en gaf het aan Corry.

‘Niet op bijten, alleen zuigen,’ gebood Mia, ‘ik moet ook nog. Hoe ging dat met Sint-Nicolaas in de stad?’

‘Sinterklaas zat in een zwart rijtuig met gouden strepen. Er liepen Pieten bij met zakken snoep. En met lege zakken waar ze kinderen in stoppen die mee moeten naar Spanje. De optocht begon bij de stoomboot in het kanaal en ging naar de markt. Naar hotel De Wildeman.’

Mia onderbrak Jan. ‘Nou ik,’ zei ze en ze stak gebiedend haar hand uit naar Corry. Die haalde een dun oranje sikkeltje uit haar mond en gaf het haar oudere zus.

‘En toen kwam Sint-Nicolaas met alle Pieten op het balkon,’ ging Jan door. Hij zag hoe Mia genietend haar ogen sloot en op het zuurtje beet. ‘Er was een harmonie en er werden liedjes gezongen en de Pieten gingen strooien. Ik bedoel gooien.’

Mia slikte en deed haar ogen weer open. ‘We zeggen er thuis niks van,’ zei ze. ‘Volgend jaar gaan we met ons drieën. Dan hebben we drie keer zoveel kans dat we snoep op onze kop krijgen.’

Corry moest lachen. ‘Snoep op onze kop,’ herhaalde ze gierend. ‘Zuurtjes uit Spanje! Appeltjes van oranje!’ Even onverwacht als ze met lachen was begonnen, hield ze er ook weer mee op. ‘Is het in Spanje ook oorlog?’ vroeg ze. ‘En gaat Sinterklaas ook naar Duitsland?’

‘Jij moet niet zo veel vragen,’ zei Mia. Ze zei het op eenzelfde manier als hun vader het ook vaak zei. En net als hij voegde ze eraan toe: ‘Kinderen hoeven niet alles te weten.’

Mia hoefde je niets te vertellen. Die wist alles. Behalve de antwoorden op veel vragen van Corry. Maar dat waren van die gekke vragen van een kind van acht. Mia was tien, bijna elf. Ze zat in de vijfde klas bij zuster Immaculata. Een strenge zuster, die breuken en procenten maar één keer uitlegde en dan moest je het weten. Zuster Immaculata porde domme kinderen met een lineaal in hun zij, maar ze kon mooi vertellen. Verhalen over heiligen die werden gemarteld en doorgemaakt omdat ze van God hielden. Langeleden was dat allemaal echt gebeurd. Toen was het ook oorlog in Nederland, oorlog tussen katholieken en protestanten. Misschien wilde zuster Immaculata graag martelares worden, dacht Mia. Over de oorlog nu en over de Duitsers vertelde zuster Immaculata nooit iets. Maar dat hoefde van Mia ook niet. Ze wist best dat het oorlog was. Gewoon, oorlog. Ze zag wel eens groepjes soldaten over de Boschdijk lopen. Soldaten die niks deden en met elkaar lachten. En als ze ’s nachts wakker werd, hoorde ze soms vliegtuigen hoog over Eindhoven vliegen. Een geluid van gonzende muggen die ver weg waren en toch dichtbij. ‘Die moffen hebben vannacht weer heel wat bommen op hun kop gekregen,’ zei vader dan ’s ochtends tegen moeder. Corry had een keer willen weten of er ook katholieke Duitsers waren en of hun kinderen ook bommen op hun kop kregen. ‘Jij moet niet zo veel vragen,’ had vader gezegd. ‘Kinderen hoeven niet alles te weten.’

Neem, Mia hoefde je niets te vertellen. Die wist bijna alles. Oranje

was een gevaarlijke kleur. De kleur van de koningin. Je mocht er niet mee op straat komen. Dat vonden de Duitsers niet goed. Daarom speelden Mia en Corry met hun poppen in de trekkar op zolder. Die kar was oranje en zwart geschilderd. De pop van Mia mocht alleen naar buiten als ze haar oranje jurk niet aanhad.

Het woord 'moffen' mocht Mia niet zeggen. Dat was een scheldwoord waar de Duitsers ook niet tegen konden. Vader zei het wel. In de winkel, tegen klanten die hij goed kende. Maar Mia mocht dat niet, thuis niet en op school niet.

Vroeger, toen het nog geen oorlog was, waren de etalages van de winkel 's avonds heel mooi verlicht. Het zachte leer van de uitgestalde portemonnees en portefeuilles glansde dan in het schijnsel van de lampen. De koperen beugels van de damestasjes glommen extra. LEDERWAREN stond er in een halve boog op dat raam geschilderd. In de andere etalage blonken de gespen van de herenriemen en de belle-tjes van de hondentuigjes. En er hing een rij leren voetballen. Op die etalageruit stond ZADELMAKERIJ, ook in zo'n halve boog. Het waren de mooiste etalages van de Boschdijk, vond Mia. Vooral 's avonds met dat licht. Maar dat mocht ook niet meer. De Duitsers vonden dat het 's avonds overal pikdonker moest zijn. Licht was verboden. Net als oranje en schelden. Dat waren de dingen die anders waren. Verder was oorlog heel gewoon.

'Hoe oud wordt Sinterklaas dit jaar?'

Mia moest erom zuchten. Daar had je Corry weer. Altijd van die moeilijke vragen. Het viel niet mee om zo'n eigenwijs zusje te hebben. Wat deed het er nou toe hoe oud Sinterklaas werd? Die man was gewoon stokoud. En zes december was zijn verjaardag.

'Misschien wel meer dan honderd jaar,' antwoordde Jan.

Weer zuchtte Mia. 'Misschien, misschien...' herhaalde ze, 'nou, zeker wel. Sinterklaas werd geboren in het jaar 350. Zuster Immaculata heeft dat verteld. En het is nu 1942, dus reken maar uit.'

Jan knipperde met zijn ogen. Toen zei hij vlug: 'Wat denken jullie dat je dit jaar krijgt?'

'Stroken papier om matjes mee te vlechten,' antwoordde Corry. 'Die kreeg ik vorig jaar ook. Sint-Nicolaas haalt ze bij drukkerij Snep in de Kruisstraat. En een poppenhuis. En misschien een boek van Puk en Muk.'

‘Ik zou het liefst een voetbal willen,’ zei Jan. ‘Eentje uit onze eigen winkel. Wij hebben de beste voetballen en Sinterklaas koopt overal.’

Corry sloeg met een hand in de lucht. Dat deed ze vaak als ze iets hoorde waar ze het niet mee eens was. ‘Ik heb Sint-Nicolaas nog nooit in onze winkel gezien. En hij moet overdag komen, want ’s avonds mag het licht niet aan.’

Elke avond zetten Mia, Corry en Jan hun schoen bij de zwarte kachel in de achterkamer. De kolen gloeiden oranje achter de mica ruitjes. Elke ochtend zat er niets in hun schoenen. Ze zongen sinterklaasliedjes voor het slapen gaan, maar dat hielp niet. Hun schoenen waren iedere morgen leeg.

In bed dacht Mia aan Sint-Nicolaas op het dak. Die oude man had het natuurlijk moeilijk in het stikdonker. Voor zijn paard was het ook lastig. Op vier poten je evenwicht bewaren boven op een duister dak. Maar de Pieten konden ’s nachts gelukkig goed zien. Mia draaide zich op haar rug en hoorde muggen zoemen. Vliegstuigen. Ze dacht aan sinterklaas vorig jaar en aan het jaar daarvoor. De tafel in de achterkamer was ’s morgens bedekt met een groot, wit laken. Een geheimzinnig laken vol hobbels en bobbels. Dat waren allemaal cadeaus die je nog niet mocht zien. Op het laken lagen ver uit elkaar drie kaartjes. Op elk kaartje had Zwarte Piet een naam geschreven. Met grote blokletters. MIA. CORRY. JAN. Het was streng verboden om het laken aan te raken. Eerst moest iedereen zich wassen en aankleden, en dan moest er nog ontbeten worden in de keuken. Pas daarna mochten ze het witte laken voorzichtig wegtrekken.

Drie dagen voor sinterklaas gaf moeder hun alledrie een wortel om in hun schoen te doen. ‘Voor het paard, misschien helpt dat.’ Het waren grote winterpenen die een eind uit hun schoenen staken.

‘Ze zijn wel oranje,’ riep Corry. ‘En er zit nog zand aan.’

‘Goed voor zijn tanden en zand schuurt de maag,’ zei moeder. ‘En nu bidden en naar bed.’

Ze vouwden hun handen, knepen hun ogen dicht, keken door de spleetjes en zeiden hardop en alledrie tegelijk een onzevader en een weesgegroet.

De volgende ochtend waren de wortels weg. In elke schoen lag een poppetje van taaitaai.

Dit jaar was Sint-Nicolaas jarig op een zondag. En op zondag moesten ze eerst met hun allen naar de kerk. Gewassen, gekamd en in zondagse kleren. De mis duurde lang, langer dan gewoonlijk. Mia keek naar de glas-in-loodramen. Allemaal heiligen en martelaren. Ze speurde de ruiten af om te zien of Sint-Nicolaas er ook bij was. Ze kon hem niet ontdekken. Misschien in een raam achter haar. Maar in de kerk mocht je tijdens de mis niet zomaar achterom kijken. De pastoor op de preekstoel had veel te vertellen. Ondertussen dacht Mia aan de tafel in de achterkamer. Ze hadden die ochtend door een kier van de deur mogen kijken. Over de tafel lag een groot, wit laken. Vol raadselachtige hobbels en bobbel.

Na de mis moesten ze eerst nog eten in de keuken. Mia had geen honger. Jan stootte zijn melk om. Vader werd kwaad, maar dat duurde gelukkig maar even. Corry, die altijd wel wat te zeggen had, hield nu haar mond. Eindelijk mochten ze naar de achterkamer. Ze gingen ieder bij hun eigen kaartje staan en pakte een punt van het laken vast. Moeder pakte ook een punt. Op een seintje van vader tilden ze tegelijk het laken op.

De tafel lag vol cadeaus. Gebreide sokken en truien, voor ieder een kleurboek, een pop van speculaas en een zak met schuimpjes. Corry had een pop met echt haar en kleurkrijt voor op straat. Voor Jan stond er een pakhuis met een touw, waarmee je spullen omhoog kon nemen. Verder lag er op zijn gedeelte een opengeklapte schooletui met alles erin: potlood, pen, puntenslijper en gum. Mia kreeg een boek over Lidwina, de heilige maagd van Schiedam, en een doos kleurpotloden met alle kleuren van de regenboog. Ze wisten niet wat ze het eerst moesten pakken. Vader en moeder lachten.

Eerst bekeken ze hun eigen cadeaus en toen die van elkaar. Jan en Corry gingen spelen met het pakhuis. Alle schuimpjes moesten stuk voor stuk omhoog worden getakeld en opgeslagen op de zolder. Mia bladerde door het boek over Lidwina. Vader liep naar de winkel om de boekentassen en koffers af te stoffen en opnieuw neer te zetten.

Het boek van Mia ging over een meisje dat bij het schaatsen op het ijs was gevallen en daarna voor altijd in bed moest liggen. Ze had veel pijn maar dat gaf niet, want ze werd wel heilig. Mia pakte toch maar haar kleurboek en de doos met kleurpotloden en ging kleuren. Ze begon met een plaatje van een meisje op een schommel. Die kreeg een blauwe jurk met paarse stippen. In de keuken was moeder bezig het

eten klaar te maken. Ze haalde de pan met stoofpeertjes van het fornuis. Op zondag aten ze altijd rode stoofpeertjes in saus. En een pudding in de vorm van een vis. Het meisje op de schommel kreeg donkerbruin haar en schoenen in dezelfde kleur. Toen Jan en Corry alle schuimpjes op de zolder van het pakhuis hadden getakeld, moesten die weer naar beneden.

De bel van de voordeur ging. Mia hoorde een mannenstem om een hondentuigje vragen. Eigenlijk was de winkel op zondag dicht, maar vader nam het niet zo nauw. Als je kon verkopen, moest je verkopen. Mia pakte haar gele kleurpotlood. De zon boven het meisje op de schommel moest natuurlijk geel worden.

Plotseling klonk buiten gegier van laag overkomende vliegtuigen. En een verschrikkelijk lawaai, alsof het zwaar onweerde. Vader rende de kamer in en brulde: 'Weg! Weg! Naar achteren!' Hij werd op de voet gevolgd door een onbekende man met een zwart hondje op zijn arm. 'Naar de keuken! Naar de plaats!'

Het gierende geluid werd oorverdovend. Er klonken harde knallen, alsof er werd geschoten. Sirenes gilden. Voor ze het wisten stonden Jan, Corry en Mia bij de schutting van de achterplaats. Samen met moeder en de man met het zwarte hondje. Als laatste kwam vader het huis uit. Net toen hij de keukendeur achter zich sloot, stortte het huis achter hem in. Als een kaartenhuis zakte het in elkaar. Met zwaar gekraak, geluid van brekend glas, doffe dreunen en grote wolken gruis en stof. De grond trilde.

Niemand schreeuwde. Niemand huilde. Niemand zei iets. Mia was niet bang, eerder verbaasd. In haar rechterhand hield ze het gele kleurpotlood. Ze keek naar de grijze wolk van puin die hun huis was geweest. Ergens daar moest een meisje schommelen in een blauwe jurk met paarse stippen.

Corry wees naar een hoekje van de achterplaats. Daar stond een glazen schaal met stoofpeertjes. Moeder had die er een kwartier geleden neergezet om af te koelen. Er lag een dikke laag stof en gruis op de peertjes. 'Jammer,' zei Corry, 'die kunnen we nu niet meer eten.' Mia gaf haar een duw. Hun hele huis was weg, de winkel met de etalages, de achterkamer met de cadeaus, en Corry zeurde over peertjes.

'Het waren Engelse vliegtuigen,' zei de man met het hondje. 'Die wilden natuurlijk de Philips-fabrieken bombarderen. Hadden ze niet

beter kunnen mikken?’ Hij vloekte. Toen niemand iets zei, vloekte hij nog een keer en klom over de schutting.

‘Wij moeten ook weg,’ zei vader toonloos. ‘Er kan nog een aanvalsgolf komen.’ Zijn gezicht zag asgrauw. Zijn donkere zondagse pak was wit van het gruis. Zijn voorhoofd bloedde. Ze hielpen elkaar de schutting over en liepen naar het huis van de burens. Dat stond er nog. De achterdeur hing uit zijn hengsels. Alle ramen waren stuk. De familie Valkenburg zat in de schuilkelder. Die was zo groot dat zij er nog wel bij konden. Vader bleef buiten. Dicht bij de winkel die geen winkel meer was.

In de schuilkelder dacht Mia over wat de man met het hondje had gezegd. Engelse vliegtuigen? Maar de Engelsen waren toch vrienden? Duitsland was verkeerd en Engeland was goed. Waarom kwamen de Engelsen hier dan bommen gooien? Ze begreep het niet. Van buiten drong het geluid van ratelende knallen door en het hoge gegil van sirenes. Mevrouw Valkenburg en haar man prevelden weesgegroetjes. Jan begon te huilen. Moeder trok hem tegen zich aan en aaide over zijn hoofd. Tegelijkertijd bad ze mee. ‘Heilige Maria, moeder van God, bid voor ons zondaars, nu en in het uur van onze dood.’ Ook Corry bad mee. ‘Heilige Maria, moeder van God, bid voor ons zondaars, nu en in het uur van onze dood.’ Mia niet. Mia wilde niet bidden.

De deur van de schuilkelder werd geopend en vader schreeuwde: ‘Kom eruit! Straks verbranden jullie levend!’ Buiten zag Mia dat hun huis in brand stond. Het brandde als een fakkel. Een man met een verwilderde blik in zijn ogen riep: ‘De hele binnenstad staat in lichterlaaie! Ook het ziekenhuis is geraakt!’ Boven de stad, daar waar ergens hotel De Wildeman was, hingen zwarte rookwolken. Midden op de Boschdijk lagen gewonde mensen. Stil en netjes in een rij. Of waren ze dood? De pastoor zat er geknield bij en maakte een kruisteken. Mia wendde haar blik af. Ze keek naar de vuurzee op de plaats waar hun huis had gestaan. De winkel met de mooiste etalages van de Boschdijk.

Toen voelde ze dat ze nog altijd het gele potlood in haar hand had. Ze brak het doormidden en gooide de stukken in het vuur. ‘Dat heb ik nu ook niet meer nodig,’ zei ze.